

A BUDAVÁRI GÓTIKUS SZOBORLELET 50 ÉVE

TAKÁCS ÁGOSTON¹

Magyar Régészet 13. évf. (2024) 2. szám, pp. 68–72.

Ötven évvel ezelőtt, egy késő téli napon Zolnay László, a Budapesti Történeti Múzeum középkoros régésze egy mindenki számára váratlan leletegyüttest fedezett fel a Budavári palota Északi előudvarnak nevezett területén. A korábban régészetileg nem különösebben értékesnek tartott területen kis mélységben már épületmaradványok jelentek, amelyeket később középkori házak pincéiként, illetve ciszternákként azonosítottak. Itt került elő az a nagyszámú szobortöredékből és kőfaragványból álló leletgyűttes, amely megjeleníti azt a magas színvonalú középkori művészetet, amelynek emlékei Magyarországon jórészt elpusztultak; így egy elveszett világ került felszínre. Fél évszázaddal az első leletek előkerülése után a Budapesti Történeti Múzeum tudományos konferenciával, megújult kiállítással és a nagyközönségnek szóló különféle programokkal emlékezett meg a szoborleletről, amely ma is egy tudományos kutatási program központi témája.

1. kép. A szobrok megtalálása, 1974. február
(BTM Középkori Főosztály, Fotótár)

Kulcsszavak: Budavári szoborlelet, gótikus szobrok, konferencia, kiállítás, évforduló

1974 februárja nem csak a magyarországi, de a nemzetközi középkortudomány történetében is jelentős eseményeket indított el. A II. világháború vége óta, az akkor már több mint két évtizede zajló palotafelújítás során 1974 elején a palota „A” épületének (akkori nevén Munkásmozgalmi Múzeum) nyugati oldalán nyílt mód feltárássra Zolnay László vezetésével. A meglepetést az jelentette, hogy az addig jó minőségű, bár a területen kifejezetten általánosnak számító 14–15. századi leletanyag után az 1974/4-es szelvényben – amely később szintén egy betöltött, középkori pincének bizonyult – figurális faragványok kezdtek előkerülni. Gótikus és reneszánsz építészeti faragványokat addig is nagy számban találtak a területen, azonban szobrászati művek nemhogy innen, de az egész középkori palota területéről is csupán meglehetősen kis számban voltak ismertek. Pedig a korábban Gerevich László által vezetett nagyszabású ásatások nagyon sok középkori épületrész hoztak felszínre és hatalmas mennyiségű leletanyagot eredményeztek; ez egy jelentős monográfiában is feldolgozásra került. 1974. február 16-án az egyik munkás váratlanul egy lovas karját találta meg csákányával, majd, ahogy átváltottak finomabb bontóeszközökre, úgy kezdtek előkerülni az újabb és újabb szobortöredékek. Már az első nap tucatnyi töredék került elő, majd a feltárás előrehaladtával ez a szám több ezerre duzzadt. A lelet jelentőségét az is mutatja, hogy a munkaterület hamarosan katonai őrizetet kapott, ami részben a rendkívüli leletgyűttesnek, részben pedig a nagyszámú érdeklődőnek – szakembereknek, újságíróknak, laikusoknak – volt köszönhető, akik a következő hetekben előzönlöttek a helyszínt. Marosi Ernő művészettörténész visszaemlékezése jól mutatja, milyen érzések kerítették hatal-

¹ Régész, gyűjteményvezető (Középkori Kötár), Budapesti Történeti Múzeum, Középkori Főosztály; e-mail: takacs.agoston@btm.hu

2. kép. A felújított Gótikus szoborkiállítás, 2023. november
(fotó: Keppel Ákos, BTM)

3. kép. A felújított Gótikus szoborkiállítás, 2023. november
(fotó: Keppel Ákos, BTM)

mukba a feltárást látogatókat: „Az alkonyat beálltával eufórikus hangulatban hagytuk ott a helyszínt...” (MAROSI 1998).

A nagyjából két hónapig tartó ásatás után (és részben már közben is) zajló restaurálási munkálatokat a korszak egyik legjelentősebb kőrestaurátora, Szakál Ernő vezette. Nem kis részben neki is volt köszönhető, hogy nem sokkal később, 1976. április 4-től már a Vármúzeum új állandó kiállításán lehetett csodálni a szobrokat. A restaurálással párhuzamosan elkezdték a szobrok régészeti és művészettörténeti értelmezését is. Ha le akarjuk egyszerűsíteni a kutatás kérdéseit, így írhatnánk le őket: kiket ábrázolnak a szobrok, mikor készültek, kik és hová készítették, mikor és hogy kerültek a földre? A kérdések kisebb részét könnyebben és vitamentesen meg lehetett válaszolni: a szobrok földbekerülésének idejével kapcsolatosan egyetértés uralkodott, mindenki elfogadta a pénzék által adott kelezést, mely szerint a 15. század közepe táján kerültek a földre. A leletek kelezése volt az egyik legfontosabb és legérzékenyebb kérdés. Míg a feltáró, Zolnay eleinte az 1370-es évekhez kapcsolta a szobrokat, addig a művészettörténészek – Marosival egyetértésben – Luxemburgi Zsigmond korára keleztek azokat, bár itt is megoszlott, hogy a 15. század elejére vagy inkább az uralkodásának utolsó évtizedeire. A szobrokkal kapcsolatos művészettörténeti kutatások azóta is folynak.

Az 1987-es, Luxemburgi Zsigmond korát bemutató kiállítás, majd Végh András és Magyar Károly rendezésében 1992-ben a szobrokat bemutató új kiállítás megint az érdeklődés középpontjába helyezték a közben a nyilvánosság számára már kissé elfeledett leletegyüttest. Újraindult a tudományos diskurzus, aminek újabb lökést adott 1994-ben a Szent Zsigmond templom feltárása a palota szomszédságában, a Szent György téren, ahol a szoboregyüttes máig legfontosabb testvérlelete került elő. Az egykor a templomban állt Krisztus-figura töredékei egy gödörből kerültek elő alaposan összetörve és megégve. A faragvány jelentőségét az adta, hogy ez volt az eddigi egyetlen olyan szobor, ami stilisztikailag egyértelműen az 1974-es

4. kép. Gótikus szobrok 50. Évforduló, tudományos konferencia, 2024. március 4. (fotó: Keppel Ákos, BTM)

5. kép. Vezetés a szoborkiállításon a konferencia záróeseményeként, 2024. március 4. (fotó: Keppel Ákos, BTM)

6. kép. Egyed Brigitta a Szoborhistóriák c. előadáson, 2024. április 20. (fotó: Medve Balázs, BTM)

is felkutatták. Ennek eredményeit folyamatosan publikálják; utoljára Papp Szilárd nagydoktori disszertációjában lehetett olvasni a kutatás részeredményeit.

A szoborlelet előkerülésének ötvenedik évfordulója alkalmából a Budapesti Történeti Múzeum egy több hónapon keresztül tartó programsorozattal emlékezik meg a feltárásról és a kapcsolódó tudományos kutatásról. Ennek alkalmából 2023 novemberében a már bő harminc éves kiállítást esztétikailag és tartalmilag is megújítottuk a változatlan, eredeti koncepciót követve. A tárlaton új tablók és képernyők kerültek ki a szobrokkal és megtalálásukkal kapcsolatosan, valamint a terem hátsó részében a múzeum másik büszkesége, az Anjou-kori selyemkárpit környezete is megújult. Az évfordulóra elkészült a kiállítás új, kényelvű vezetője, amely szintén hiánypótló volt, mivel az eredeti kiadvány 1992 óta nem frissült. A kiállítás megújítása mellett fontosnak tartottuk bemutatni a szakmai közönségnek, hol tart jelenleg a szobrok kutatása, így 2024. március 4-én tudományos konferenciát rendezett a múzeum, ahol igyekeztünk a szoboregyüttest és annak vizsgálatához kapcsolódó eredményeket a lehető legtöbb szempontból bemutatni. A teltházas konferencia bevezető előadása a szobrok előkerüléséről szólt Kuczogi Zsuzsanna (a Vármúzeum nyugálmányban lévő egykori rajzolója) tolmácsolásában, aki maga is részt vett a feltáráson és a leletek dokumentálásában. A második előadást Papp Szilárd tartotta; ennek témája a szobrok új kutatása volt a készülő monografikus feldolgozás mentén. A Zolnay László ásatási munkáját folytató Magyar Károly az Északi előudvar régészeti és történeti összefüggéseit mutatta be a közönségnek, részletesen tárgyalva a területre vonatkozó képi és írott forrásokat is. A következő szekcióban a szobrok elkészülésének tágabb környezetét vizsgálva Zsigmond király külpolitikai tevékenységeiről beszélt Bárány Attila történész, majd pedig Horváth Tamás Illés a királyi kultuszokkal kapcsolatos kutatásait osztotta meg az érdeklődőkkel. A szünet után elsőként Jékely Zsombor művészettörténész beszélt Luxemburgi Zsigmond udvarának festészetéről. Ezek után a fókusz újra magára a szoborcsoportra irányult, és

leletegyütteshez kapcsolódik, ám attól függetlenül került elő, ráadásul rendeltetési helye és pusztulása is ismert. Ettől a lelettől kezdődően egyértelműen bizonyítottan vehető a szoborcsoport Zsigmond-kori keltezése is.

2006-ban a „Sigismundus, rex et imperator” című nemzetközi kiállításon is bemutatták a szobrokat; ennek kapcsán Végh András a régészeti dokumentáció újraértelmezésével megállapította, hogy a szobrok a lelőhelyen állt egykori ház összeomlásakor kerülhettek a földre, vagyis a lelőhely egy kőfaragóműhely vagy annak raktára lehetett, ahonnan a fa födém pusztulásakor a pincébe zuhantak az alkotások.

A továbbra is sok nyitott kérdés miatt 2016-ban Végh András régész és Papp Szilárd művészettörténész közös kutatásban kezdték meg a szoborlelet új, minden korábbinál alaposabb feldolgozását és alapkutatását, amelyben nem csak a szobrokat, de az azokkal kapcsolatban hozható írott forrásanyagot

7. kép. Gyerekfoglalkozás a szoborkiállításon, 2024 (fotó: Léopold Zsanett, BTM)

Takács Ágoston • A budavári gótikus szoborlelet 50 éve

Galambos Éva festőrestaurátor bemutatta a szobrok festékmaradványainak vizsgálatát és ezekkel kapcsolatos megállapításait. A szekció utolsó előadója, Zay Orsolya régész és viseletkutató pedig a Zsigmond-kori öltözetekről, valamint ezeknek a szobrokon megjelenő részleteiről beszélt. A konferenciát végül kiállításlátogatás zárta a megújult szoborkiállításban Papp Szilárd szakértő vezetésével.

A szakmai programokon kívül a nagyközönséget megszólító programsorozat is indult az évforduló megünneplésére. Április 20-án nagyszabású családi napot rendezett a múzeum a gótikus szoborlelet köré szervezve. A vezetések és játékos programok mellett a látogatók megtekinthették a „Szoborhistóriák” című előadást, amelyen Egyed Brigitta színművész csapatával életre keltette a szobrokat és a körük szövődő történeteket. Az évforduló alkalmából tartott többféle, a szobrokkal kapcsolatos múzeumpedagógiai foglalkozás pedig rengeteg iskolást vonzott, akik már nem csak a múzeumban, de mesekönyvben is találkozhatnak a különleges leletegyüttessel, ugyanis tavaly jelent meg a Budapesti Történelmi Múzeum Vármúzeuma meseírópályázatának győztes műveiből szerkesztett, Szert-Szabó Dorottya által illusztrált, „A műtárgyak titkos élete” című mesekönyv is (BORZSÁK & SZUNDI 2023), amelyben több történet szereplőjeként is feltűnik a gótikus szobrok valamelyike.

Azt is mondhatnánk, hogy az eddig leírtak a leletegyüttes első 50 évének összegzése. Reméljük, hogy a következő 50 év is hasonló izgalmakat tartogat még.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Marosi, E. (1998). Marosi Ernő: Az 1974-es budavári szoborlelet. *Beszélő* 3 (1998:5), 93.

Borzák, R. & Szundi, A. (szerk.). *A műtárgyak titkos élete. Múzeumi mesék gyerekektől nem csak gyerekeknek*. Budapest, 2023.

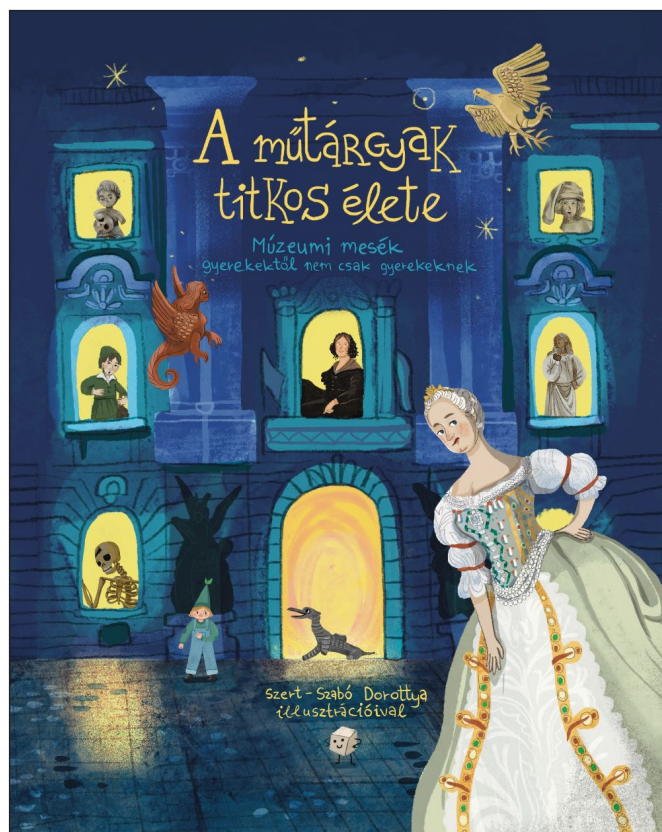
AJÁNLOTT IRODALOM:

Marosi, E. (1974). A budavári szoborlelet. *Élet és Irodalom* 18:11, 7.

Marosi, E. (1976). Madonna szentekkel. Egy szoborsorozat a budai ásátásból. *Művészet* 17:4, 9–14.

Marosi, E. (1987). Buda, a vár Zsigmond-kori szobrai. In Beke, L., Marosi, E. & Wehli, T. (szerk.), *Művészet Zsigmond király korában, 1387–1437. II: Katalógus*. Budapest, 251–268.

Marosi, E. (1994a). Zsigmond kori szobrok a budai várból. In Mikó, Á. & Takács, I. (szerk.), *Pannonia Regia. Művészet a Dunántúlon 1000–1541*. Budapest, 282–289.

8. kép. A műtárgyak titkos élete című könyv borítója

- Marosi, E. (1994b). A budavári Zsigmond-kori szobrok kérdései huszonnégy év (és a Szent Zsigmond templom feltárásai) után. *Budapest Régiségei* 33, 93–101.
- Papp, Sz. (2014). A király műhelye: Luxemburgi Zsigmond budavári szobrai és művészettörténeti helyzetük. *Művészettörténeti Értesítő* 63, 1–36.
- Papp, Sz. (2016). Made for the King: Sigismund of Luxemburg's Statues in Buda and their Place in Art History. In Nagy, B., Rady, M. C., Szende, K. & Vadas, A. (eds.) *Medieval Buda in Context*. Leiden, 387–451.
- Papp, Sz. (2018). Gothic Statues from the Royal Palace of Buda. In Barral i Altet, X., Lövei, P., Lucherini, V. & Takács, I. (eds.), *The Art of Medieval Hungary*. Roma, 421–425.
- Papp, Sz. (2024). *A budavári gótikus szobrok (kiállításvezető)*. Budapest.
- Schwarz, M. V. (2006). Zsigmond víziója a királyi udvarról: szobrok a budai palotához. In Takács, I. (szerk.), *Sigismundus. Rex et imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában 1387–1437*. Budapest–Luxemburg, 225–235.
- Szakál, E. (1977). A budavári gótikus szoborlelet restaurálása. *Budapest Régiségei* 24:3, 211–215.
- Végh, A. (2006). Zsigmond-kori szoborleletek a budai királyi palota környezetéből. In Takács, I. (szerk.), *Sigismundus. Rex et imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában 1387–1437*. Budapest–Luxemburg, 219–224.
- Zolnay, L. (1974). Hatszáz esztendő s budavári szobrok feltámadása. *Budapest* 12:5, 40–43.
- Zolnay, L. (1975a). A budai gótikus szoborgaléria divattörténete I. *Budapest* 13:4, 40–44.
- Zolnay, L. (1975b). A budai gótikus szoborgaléria divattörténete II. *Budapest* 13:5, 40–44.
- Zolnay, L. (1976). Der gotische Skulpturenfund von 1974 in der Burg von Buda. *Acta Historiae Artium* 22, 173–331.
- Zolnay, L. (1977). Az 1967–1975. évi budavári ásatásokról s az itt talált gótikus szoborcsoportról. *Budapest Régiségei* 24:3, 3–164.
- Zolnay, L. & Marosi, E. (1989). *A budavári szoborlelet*. Budapest.
- Zolnay, L. & Szakál, E. (1976). *A budavári gótikus szoborlelet*. Budapest.